

Ruimzinnig pionieren 25-11-22 door Annemiek de Jonge

Goedemiddag allemaal,

Wat fijn om vanmiddag hier aanwezig te mogen zijn om met jullie na te denken over dit boek; wat leren wij van dit boek en hoe kunnen we verder met ruimzinnig pionieren.

Toen ik in september een mailtje kreeg van Berthe met de vraag of wilde reageren schreef ze: "We vragen jou omdat je een proefschrift hebt geschreven over pionieren en ecclesiologie en we het heel erg leuk vinden als jij vanuit de expertise die je hebt verworven wilt reageren." Dat wil ik natuurlijk graag doen, maar omdat niet iedereen mij kent en ik ook niet verwacht dat iedereen mijn proefschrift gelezen heeft eerst even iets over mijzelf en mijn 'verworven expertise'. Vervolgens kom ik dan als vanzelf bij de vraag naar wat ik leer uit dit boek en ik sluit af met een aantal vragen en opmerkingen over 'hoe nu verder?'

Zoals je hebt kunnen lezen, mijn naam is Annemiek de Jonge. In het dagelijks leven ben ik opleidingsmanager van de opleidingen theologie van Hogeschool Viaa en senior-onderzoeker in het lectoraat Zingeving in de Zorg. Afgelopen april ben ik gepromoveerd op een onderzoek in de missionaire ecclesiologie onder de titel: Als een madeliefje tussen de straatstenen; Soteriologische en ecclesiologische opvattingen van *practitioners* in evangelicale missionaire gemeenschapsvorming. Het onderzoek was een etnografisch onderzoek, wat betekende dat ik in de periode van 2014 tot 2019 eerst meer en later minder intensief betrokken ben geweest bij 2 verschillende missionaire gemeenschappen. Een van die gemeenschappen was onderdeel van Nederland zoekt... en de andere gemeenschap van Urban Expression. Wellicht zijn die beide netwerken bekend voor jullie.

Mijn onderzoek is gebaseerd op de idee dat we missionaire gemeenschapsvorming kunnen zien als een religieuze praktijk in die zin dat ze herhaalde, religieus betekenisvolle praktijken zijn die transcendentie willen bemiddelen. Bij religieuze praktijken kan en er onderscheid gemaakt worden tussen institutionele opvattingen en de opvattingen van mensen in de praktijk. Dit idee komt vandaan bij Martin Riesebrodt en is verwerkt door Christian Smith. Smith maakt een onderscheid tussen wat een religieuze praktijk *betekent* en de opvattingen van degenen die aan de religieuze praktijk deelnemen (in dit onderzoek ook aangeduid als *practitioners*). Het is belangrijk om vast te stellen dat er vaak verschil is tussen de institutionele opvattingen over de religieuze praktijk en de opvattingen van de *practitioners* die de praktijk contextueel vormgeven. In mijn onderzoek ga ik ervan uit dat er in de praktijk van missionaire gemeenschapsvorming onderscheid gemaakt kan worden tussen de institutionele (soteriologische en ecclesiologische) opvattingen over de pioniersplek en de (soteriologische en ecclesiologische) opvattingen van degenen die deelnemen aan deze praktijk. Na een uitgebreide beschrijving van de institutionele missionaire opvattingen in de evangelicale beweging en de netwerken waar beide bestudeerde gemeenschappen deel van uitmaken, beschrijf ik in hoofdstuk 4 en 5 van mijn onderzoek dan de opvattingen van de *practitioners*. In de laatste twee hoofdstukken van mijn boek kijk ik vervolgens waar institutionele opvattingen overlappen met opvattingen van *practitioners* en waar zij van elkaar verschillen en probeer ik vandaaruit lessen te trekken voor zowel praktijk als theorie van de missionaire gemeenschapsvorming. Tot zover de vrij technische beschrijving van wat ik in mijn proefschrift gedaan heb. Ik hoop er straks nog wat verder op in te gaan, maar ik zie na deze beschrijving een haakje naar het boek waar vandaag onze aandacht naar uitgaat: de inspiratie van ruimzinnig pionieren.

Als ik dit boek leg naast mijn eigen onderzoek dan is het eerste dat ik constateer: wat jammer dat het er nu pas is, want wat zou met name de eerste helft me geholpen hebben bij het krijgen van inzicht

en overzicht. Met het krijgen van denkmodellen, onderscheidingen, historische lijnen. Wat had bijvoorbeeld het hoofdstuk van Gert Jan Roest me goed kunnen helpen om zicht te krijgen op de verschillende manieren waarop men met pionieren bezig kan zijn. De manier waarop hij het uitlegt ga ik vast gebruiken in colleges met studenten hbo-theologie. En wat brengt Berthe interessante vragen naar voren over het onderzoeksproces dat ik doorlopen heb. Wat herken ik dat, dat je aan de ene kant zoveel gaat houden van de mensen waaraan je je verbindt als pionier (of in mijn geval) onderzoeker, maar dat je ook herhaaldelijk denkt: ja maar dit ben ik niet, dit wil ik niet, hier hoor ik niet bij! Hoe ga je met je eigen afschuw om? Ik heb in mijn onderzoek erg geworsteld met professionele afstand en nabijheid die al snel wordt voorondersteld, zeker wanneer je met elkaar diepe ervaringen deelt.

Toen Berthe mij vroeg mee te doen aan deze expertmeeting vertelde ze dat dit boek is ontstaan omdat pioniers uit de midden-orthodoxie en vrijzinnigheid, betrokken bij Op Goed Gerucht, zich in missiologisch niemandsland bevonden. Ze zei: "Missionair werk is voor onze ligging niet zo vanzelfsprekend, maar we pionieren wel en we hebben een basis nodig van waaruit missie bedreven wordt, die doordacht en verder ontwikkeld kan worden." Mijn ervaring is dat precies dat gebeurd is in dit boek. Als ik dan terug ga naar het onderscheid dat ik in mijn eigen onderzoek gebruik tussen institutionele opvattingen en opvattingen van practitioners dan zou je dat volgens mij kunnen gebruiken om duidelijk te maken wat er in dit boek over ruimzinnig pionieren gebeurt.

Volgens Smith is de betekenis van een religieuze praktijk (in dit geval missionaire gemeenschapsvorming) verankerd in bepaalde opvattingen die een institutioneel karakter hebben. Smith stelt dat "to count as a genuine religious practice, the repeated actions in some way need to be connected to an account of their cultural meaning. Somebody somewhere needs to be able to explain at least some of the religious significance of the actions" (Smith, 2017, p. 32). Deze 'somebody somewhere' is lang niet altijd de *practitioner* zelf, maar kan iemand zijn die spreekt namens het 'instituut' of vanuit de traditie. Als het gaat om ruimzinnig pionieren dan zouden we kunnen stellen dat de schrijvers van dit boek de somebody somewhere zijn die uitleggen wat de betekenis is van ruimzinnig pionieren. In dit boek wordt met andere woorden een poging gedaan om de institutionele opvattingen rond ruimzinnig pionieren te beschrijven. Dat is een nuttige exercitie omdat duidelijke institutionele opvattingen nodig zijn omdat zij een praktijk 'religiously meaningful' maken in de woorden van Smith. In dit boek lees je wat ruimzinnig pionieren is en waarom en hoe dat missionair te noemen is. Dat is belangrijk vooral voor zowel mensen in de praktijk als anderen die nadenken over en reflecteren op de praktijk.

Kortom: voor ons ligt een belangrijk boek dat een poging doet om de meer institutionele opvattingen met betrekking tot ruimzinnig pionieren te beschrijven.

Dan nu de tweede vraag die Berthe mij stelde: kun je op basis van je eigen onderzoek en dit boek ook iets zeggen over een weg vooruit? Hoe nu verder met ruimzinnig pionieren?

Om een antwoord te kunnen geven op deze vraag wil ik eerst weer even wat dieper ingaan op mijn eigen onderzoek naar soteriologische en ecclesiologische opvattingen van practitioners. In mijn onderzoek heb ik zoals ik al zei de institutionele opvattingen van evangelicale missionaire gemeenschapsvorming gelegd naast de opvattingen van de practitioners. Het valt daarbij op dat (en ik citeer uit mijn eigen onderzoek):

Theologische ideeën en concepten hebben vaak een idealistisch karakter. Aan de ene kant zijn dergelijke idealen heel inspirerend, maar aan de andere kant kunnen dergelijke idealen zwaar drukken op de schouders van *practitioners*. Zij ervaren falen en raken uitgeput. Idealen kunnen in die

zin ook gewelddadig zijn. Volgend daaruit is een van de grootste uitdagingen voor evangelicale missionaire gemeenschapsvorming het zoeken naar een inspirerend en tegelijk realistisch missionair verhaal, waarin ruimte is voor *ordinary neighbourliness*, de waardering van gewone menselijke relaties waarbij het niet meteen draait om evangelisatie en bekering.

Uit mijn onderzoek en andere veldstudies zoals die van Hans Riphagen en Christopher James blijkt dat het een grote klus is om allerlei idealistische gedachten te laten landen in een vaak weerbarstige context. Wat namelijk in veel theorieën en opvattingen onderbelicht blijft, is de vraag welke personen nu al die mooie ideeën moeten uitvoeren en hoe ze dat kunnen doen. In de praktijk blijkt het leiderschap een sleutelrol te spelen bij het vertalen van bepaald gedachtengoed in een nieuwe context. Daarbij is het dan vooral belangrijk dat het leiderschap als het ware de context kan 'lezen' en er samen met de groep betekenis aan kan ontleenen om te bepalen hoe men ideeën om kan zetten naar passende praktijk.

Natuurlijk wordt de praktijk in het boek ruimzinnig pionieren niet vergeten. Zo wordt er bijvoorbeeld geschreven over rituelen en bijbellezen. En natuurlijk realiseer ik mij ook dat ruimzinnig pionieren wat anders is dan evangelicaal pionieren en dat ik deze bevindingen uit mijn eigen onderzoek niet zomaar kan doortrekken naar de ervaringen die practitioners in ruimzinnig pionieren hebben. Toch kan ik me goed voorstellen dat er hier gelijksoortige dynamieken te zien kunnen zijn. Mijn ervaring als lezer van dit boek wees daar een aantal keer op.

Zo lees ik in de inleiding van het boek dat "Ruimzinnig pionieren graag twee uitersten wil vermijden: enerzijds een *verstening* van het christelijk geloof en anderzijds een *verwatering* daarvan. Bij het lezen ervaar ik deze zinnen als zeer inspirerend en motiverend voor bijvoorbeeld mijn werk bij het lectoraat Zin in Zorg. Ik ben daar steeds op zoek naar de bijdrage die ik als geestelijk verzorger kan leveren door enerzijds mee te gaan in de algemeen geaccepteerde hang naar aandacht voor zin en betekenisgeving in de zorg maar anderzijds daarbij niet zo vaag te blijven over die begrippen dat niemand over me kan vallen, maar ook niemand meer kan merken dat ik werk vanuit een christelijke inspiratie. Tussen verwatering en verstening, prachtig! Maar in de praktijk merk ik dat ik vaak toch maar flink richting verwatering opschuif omdat ik anders net zo goed niet in gesprek kan gaan. Ik kan moedeloos worden van dat idee, juist omdat het me zo slecht lukt.

Een gelijksoortige reactie bemerkte ik bij mijzelf bij het betoog van Rick Benjamins waarin hij stelt dat ruimzinnig theologen zich moeten focussen op de levenswerkelijkheid van mensen en daarin op zoek moeten gaan naar ervaringen van transcendentie om ze te kunnen verbinden met een begrip van God zoals dat door de theologie wordt aangeleverd. Hij zegt dat 'theologen op basis van hun kennis een belangrijke bijdrage leveren door het Godsbegrip van mensen te verduidelijken waardoor hun duidingspotentieel verruimd wordt. Ik vind dat prachtige inspirerende tekst. Ik heb mijzelf het ook al horen zeggen tegen collega's in zorg en het sociaaldomein als ik uitlegde wat theologen/geestelijk verzorgers daar kunnen betekenen. Tegelijk drukt dit ook wel op mij. Want veel (palliatieve) patiënten die ik spreek zijn helemaal niet in staat te spreken over transcendente ervaringen, willen gewoon hun kinderen nog eens zien voor ze dood gaan en willen absoluut niet praten met een geestelijk verzorger, omdat ze niet geloven en ook geen levensbeschouwing hebben. Waar gaat het dan fout?

Ik denk dat zich hier de kloof openbaart tussen meer institutionele beschrijvingen en de weerbarstige praktijk. Als de vraag dan is: hoe nu verder? Dan denk ik dat het nodig zou zijn om nieuwe leiders/pioniers in ruimzinnig pionieren te leren hoe zij de context zo kunnen lezen en er betekenis

aan kunnen ontleen dat zij de ideeën die in dit boek beschreven zijn om kunnen zetten naar een passende praktijk.

Afgelopen dinsdag gaf ik een workshop over zingeving op een event voor sociaalwerkers. Daar verdiepte men zich in 'de kracht van taal' en de in- en uitsluitende werking daarvan. Het gesprek ging lang over wetenschappers die vooral in systeemtaal praten over wat er aan de hand was en ervaringsdeskundigen die de leefwereldtaal spraken. Beide groepen en beide talen zijn nodig, maar kracht ontstaat wanneer beide talen op zinvolle wijze met elkaar verbonden kunnen worden.

Dat is mijn pleidooi als het gaat over nu verder: laten we op zoek gaan naar verbinding van de mensen met en voor wie we pionieren, laten we taal vinden om alle ideeën die hier zo mooi beschreven zijn ook van betekenis te maken in hun levens. Dan komen we er misschien achter dat bepaalde ideeën toch niet zo realistisch zijn als we hoopten en dat we over andere zaken wellicht nog geen ideeën hebben, maar pas dan ontstaat echt kracht en komen we tot een verhaal dat realistisch en inspirerend is rondom ruimzinnig pionieren.

Dank jullie wel.